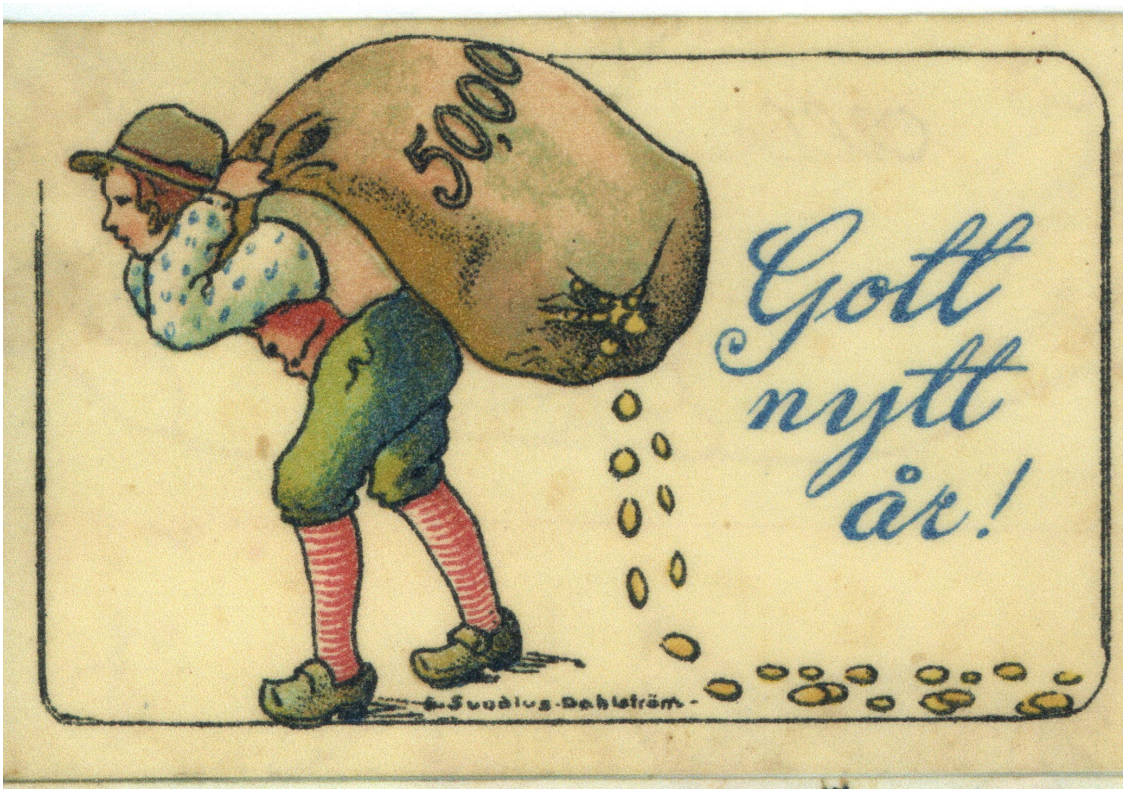
KFV-forskaren

Medlemsblad för Katrineholm-Flen-Vingåker Släktforskarförening

Nr 3 December 2022

Är det detta som kallas inflation?

Ännu ett nummer av KFV-Forskaren. Den här gången får vi läsa om Krut-Kalle i Katrineholm, Slaktar-Tilda i Flen, Elin Wägner och Fogelstadgruppen, ett bruks uppgång och fall, bödeln och mycket annat. Ett blandat nummer som vanligt.

Vi vill också önska alla GOD JUL och GOTT NY`TT ÅR!

Ur innehållet

Ordföranden har ordet	2	Tidningsklipp	10
Boktips	3	Kvinnlig rösträtt	11
Ny lokal i Vingåker	4	Åskan slog ner	12
Koleragraven i Fagermon	5	…. , sa luffarn	12
Krut-Kalles i Katrineholm	6	Julrecept	13
Rotekistan	7	Ett bruks uppgång och fall	14
Bödeln	8	Nya medlemmar	16
Slaktar-Tilda i Flen	9	Program hösten 2022	16

KFV Släktforskarförening

Styrelseledamöter:

Christer Uddin, ordförande	070-848 66 25
Lennart Karman, kassör	073-756 88 55
Anne-Marie Lindblad, vice kassör, redaktör	070-603 31 01
Kjell Lundström, sekreterare	070-671 14 51
Ove Wåhlberg, ledamot	070-731 59 89
Ami Rooth, ledamot	070-320 95 97

Suppleanter:

Inger Andersson	070-224 50 19
Lisbet Bergendal	070-300 80 07

Valberedningen:

Inger Andersson	070-224 50 19
Viola Marton	073-960 04 39
Göran Eriksson	070-366 80 28

Revisorer:

Roland Elfving	076-195 34 27
Lars Berggren	070-234 77 23
Viveca Eriksson, ersättare	073-932 48 37

KFV-Forskaren

Anne-Marie Lindblad, redaktör	070-603 31 01
Stefan Gustafsson, layout	070-952 78 87

Programkommitténs sammankallande:

Ove Wåhlberg	070-731 59 89

Föreningens adress:

Katrineholm-Flen-Vingåkers Släktforskarförening
c/o Anders Nilsson
Jägaregatan 56
643 31 Vingåker

E-post: info.kfvslakt@gmail.com

Hemsida: www.kfvslakt.se

Avgifter och konton:

Medlemsavgifter 2022	
Enskild:	210 kr/år
Familj:	250 kr/år
Bankgiro:	5049-6694
Swish	123 110 40 90
Organisationsnr:	802417-3638

Inlämnade bidrag

Redaktionen välkomnar artiklar och berättelser till tidningen och förbehåller sig rätten att välja bland bidragen samt att redigera texten för att få plats.

Ordföranden har ordet

I skrivande stund verkar kylan komma krypande från norr och hot om snö från sydost.

Vi är snart framme vid årsskifte igen, där emellan jul, tiden går fruktansvärt fort. Årsskifte innebär att ett nytt årsmöte kallar, och en ny planering med bl.a. val av styrelse måste till inför 2023 där stora utmaningar väntar.

Lokalfrågan i Vingåker har under en längre tid varit en fråga som har dykt upp från och till. Men nu har frågan funnit sin lösning då en lokal erbjudits på Säfstaholms slott så där kommer hädanefter en dator finnas tillgänglig för de medlemmar som önskar sitta där och forska. Jourhavandeverksamheten finns vid Hembygdsföreningens lokaler. Ett reportage om föreningen finns i Vingåkersbladet nr 6.

Föreläsningar har vi haft under året, den senaste på perrongen helt nyligen i november med Lennart Palm som föreläste om adelns begravningsvalv i kyrkan och i speciellt uppförda byggnader utanför kyrkan. Vi kommer naturligtvis att fortsätta med dessa föreläsningar under nästkommande år med inbjudna erkänt duktiga föreläsare i olika ämnen, planering inför nästa år pågår. Så finns det idéer om intressanta ämnen relaterat till släktforskning, är det bara att prata med någon i styrelsen.

Medlemsantalet har glädjande nog vuxit efter pandemin, beror framför allt på att vi öppnat upp verksamheten med kurser, jourhavande etc. Många nya medlemmar får vi via kursverksamheten, det tyder på att vi har väldigt duktiga utbildare. Vi vill också höra vad ni medlemmar tycker och tänker om verksamheten, om tidningen som kommer ut tre gånger om året, som vi själva tycker är väldigt bra. Ni har där möjligheten att påverka innehållet genom att skicka in intressanta händelser som ni har upplevt.

Som sagt julen närmar sig med stormsteg, hoppas ni hinner med lite forskning också.

Med hopp om en God jul och ett Gott Nytt år!

Christer Uddin
Ordförande

Ny adress eller mejladress?

Meddela föreningen din nya adress så att du inte missar någon information från oss.

Skicka till: *info.kfvslakt@gmail.com.*

Nästa nummer

Kommer i april 2023.

Få tidningen digitalt

Meddela redaktionen om du vill ha tidningen digitalt med mejl istället för på papper. Då slipper vi dyra portokostnader.

Skicka till: *info.kfvslakt@gmail.com.*

Släktforskartips ur andra medlemstidningar

Anders Nilsson har fortsatt läsa andra släktforskarföreningars medlemstidningar och hittat flera tips för oss släktforskare.

ArkivDigital
Din nyckel till historisk kunskap

Fler soldater sökbara i Arkiv Digital

Arkiv Digitals abonnenter kan nu söka i närmare 150 000 nya poster från generalmönsterrullorna. Med hjälp av registret till generalmönsterrullorna kan du söka på din släktings namn i stället för att bläddra i de olika volymerna. Varje post länkar vidare till originalkällan, där det ofta finns ytterligare uppgifter.

För dig som inte har Arkiv Digital är att söka dina militära anfäder i *Centrala Soldatregistret.*

Ta del av släktens skrönor och fräckisar i ny databas från Isof (Institutet för språk och folkminnen)

Institutet för språk och folkminnen har lanserat en helt ny digital arkivtjänst: Folke.
Där finns intervjuer med personer födda omkring 1800-talets mitt och framåt. Folke är långt ifrån den enda spännande databasen som Isof har gett upphov till. På deras webbplats hittar du bland annat även *Dialektkartan,* där du kan lyssna på hundratals äldre dialektinspelningar från olika delar av landet.
Här hittar du ingångarna till Isof´s databaser *www.isof.se/arkiv-och- insamling/ digitala-arkivtjänster.*

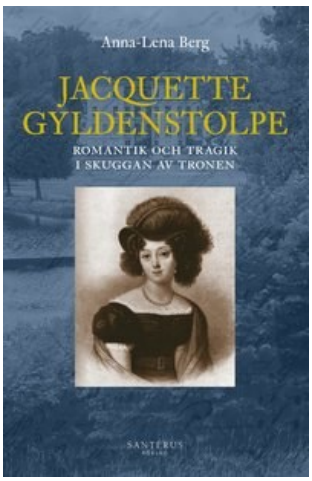
Boktips

Livet är en strid. Månne döden är en vila skriven av Arne Modig

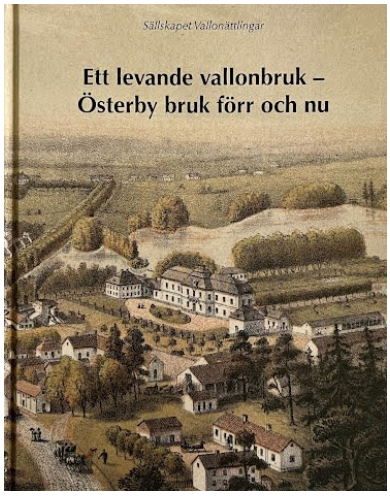

Livet artar sig väl för Richard Modig i Katrineholm. Han är engagerad i det nystartade Konsum, och har egen byggfirma. Han är ändå inte nöjd och på¨1920-talet är han en ledande politiker i Stora Malm. Skandalen slår ner som en bomb i bygden när det uppdagas när Richard döms till ett långt fängelsestraff för förskingring av kommunens pengar. Efter avtjänat straff kommer han tillbaka till Katrineholm. Ingenting kan bli som förut.

Skandalomsusad kvinna i dramatisk tid skriven **av** Anna-Lena Berg

Jaquette Gyldenstolpe (1797-1839) har gått till historien som nära vän och möjlig älskarinna till kronprins Oscar, sedermera kung Oscar I. En flicka född 1816 Oscara, har utpekats som resultatet av deras intima förbindelse. Men vem var egentligen Jaquette och vad berättar källorna om vad som egentligen hände? I en ny biografi på över 400 sidor presenterar Anna-Lena Berg detta ovanliga kvinnoöde samtidigt som boken ger nya perspektiv på en dramatisk period i svensk historia.

Ett levande vallonbruk – Österby bruk förr och nu.

Sällskapet Vallonättlingar har givit ut denna bok som är den första heltäckande skildringen av Österby bruk. Boken berättar om historien, järnhanteringen, människorna och det dagliga livet på ett vallonbruk i Uppland med slitet i smedjorna, kvinnornas arbete och barnens skolgång. Förutom brukets historia och det dagliga livet finns även fakta om bl.a. brukets struktur, ugnarna och smedjan.

Boken innehåller även en kronologisk förteckning över bruksägare från 1500-talet och framåt. Utöver det kan hågade finna förteckningar över boende, hammarsmeder, bruksförvaltare, inspektorer och fogdar. Texterna blandas med bilder, kartor och illustrationer, varav många publiceras för första gången. Boken tar även upp konstnären Bruno Liljefors koppling till bruket och den stora konstsamlingen. Det är därmed en guldgruva för dem som har vallonanor kopplade till just Österby bruk.

Anne-Marie Lindblad

Årsmöte 2023

Boka in i din kalender!

Tid: **16 februari klockan 18.00**

Plats: **Sandbäcksgården, Sveavägen 32, Katrineholm**

Historikern, musikern, berättaren och släktforskaren **Leif Jacobsson** tar oss med på en tidsresa i ord, ton och bild.

Anmälan via mejl till: info.kfvslakt@gmail.com

Släktforskarna i Vingåker flyttar in på Säfstaholms slott

Vingåkers kommun har vid en nyligen utförd renovering av Säfstaholms slott ordnat lokaler för flera olika aktiviteter. Det finns utrymmen för målning, teaterverksamhet, sömnad, foto och på mellanvåningen pågår en konstutställning ”Sörmlandssalongen” fram till den 7 januari 2023.

Vår förening har fått tillgång till en lokal i på tredje våningen där vi har installerat vår dator med flera program, bland annat Arkiv Digital, SVAR, befolkningsskivorna, Emigranter, Vallo-ner med mera. Alla medlemmar har tillgång till dessa program genom den kod som våra medlemmar kan få tillgång till. Öp-pettiderna är tisdag till söndag mellan klockan 11.00 och 16.00. Det finns hiss i slottet.

Säfstaholms slott
Sörmlands museum SLM *D2020-0350*
Fotograf: David Hansson

På bottenvåningen finns även ett kafé för fikasugna släktforskare.

Vår styrelseledamot Ove Wåhlberg uppdaterar vår dator på Säfstaholm slott till de nyaste programmen.

Anders Nilsson har skrivit och fotograferat

Boken "Dä di trodde på..."

En alldeles nyutgiven bok av Barbro Öhlin som handlar om Johanna Lundström.

Barbro Öhlin fick material som Johanna Lundström skickat in om övernaturliga ting till "Institutet för språk och folkminnen”. Cirka 260 sidor fick hon och har sammanställt ett antal berättelser om vad våra förfäder i Vingåker trodde på.

Johanna Lundström skrev på Vingåkersmål. När hon fick kritik för att hon skrev på dialekt svarade hon barskt att det gjorde hon inte alls. Hon skrev "som di taler i Vingåker"

En mycket intressant bok som varmt rekommenderas. Kanske en julklapp?

Boken finns hos Vingåkers Hembygdsförening för 100:-.

Koleragraven på Fagermon

I förra numret av KFV-forskaren läste vi om vargropen vid Fagermon. Den här gången får vi veta mer om koleragraven på Fagermon. Även denna gång är det Arne Westberg som skrivit.

I Västra Vingåkers hembygdsförening årsskrift 2004 har Barbro Öhlin skrivit en artikel om graven i samband med en minnesgudstjänst den 16 augusti år 2003 som hölls av komminister Göran Hallberg.

1834 insjuknade 25 000 personer av kolera i Sverige, varav hälften dog. Fram till 1873 drabbades Sverige av nio utbrott av sjukdomen.

Graven på Fagermon är från 1853 och i den vilar fem personer:

I mitten av oktober 1853 miste Lars Andersson från Skenäs såg sin hustru Kerstin Olsdotter, 42 år. Deras dotter Anna Larsdotter, 3 år dog också liksom sonen Per Larsson, 13 år. Sonen Per bodde då vid fattighuset. Den 2-åriga pojken Olof Larsson, son till Anna och Lars Johansson från Nydal i Viks rote dog också i kolera liksom änkan Anna-Stina Ersdotter, 78 år från Hällbäcken.

Dessa fem personer, Kerstin Olsdotter, Anna Larsdotter, Per Larsson, Olof Larsson och Anna-Stina Ersdotter vilar i graven på Fagermon.

Koleran ansågs så smittosam att de som dog av sjukdomen inte fick begravas på kyrkogården. I Österåker förbereddes en gravplats i trakten av Torp, men mig veterligt avled ingen person av kolera i Österåker.

Inte heller i Vingåker kan man säga att det var någon epedemi, skriver Barbro Öhlin fast kanske tio vingåkersbor till avled. Några var på resa, några satt i fängelse.

På 1950-talet vid 100 års minnet kom en sten på tal av baron Palmstierna på Skenäs. Åke Lindskog som var kyrkogårdsföreståndare och medlem av kyrkorådet blev tillfrågad. Stenen beställdes av Göran Andersson, Mogetorp. Att det finns ett stavfel (byggdebor) på stenen tyckte både Palmstierna och Lindskog att det kunde få vara kvar.

Graven ligger ca 200 meter rakt söder om brädfirman vid fagermonkorset. Graven markeras av fyra små rödmålade stenar i varje hörn om ca 12 X 12 meter.

Arne Westberg

Anders Nilsson och Arne Westberg vid minnesstenen på kolerakyrkogården på Fagermon.
Foto: Maj-Britt Nilsson

Katrineholm, Flen och Vingåkers släktforskarförening
önskar alla medlemmar och läsare
av KFV-Forskaren
en riktigt
GOD JUL och
GOTT NYTT ÅR!

Med ett julkort från förra sekelskiftet.

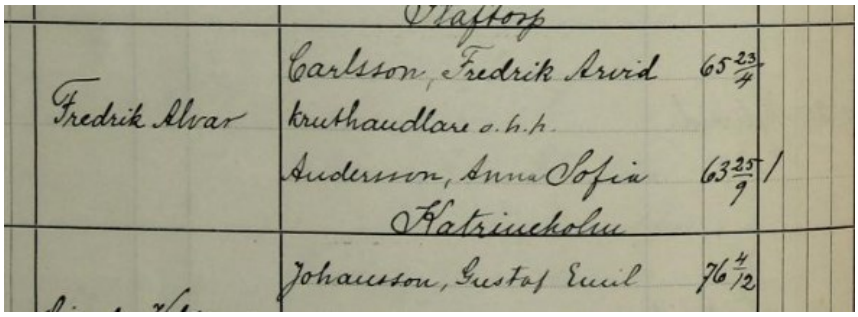

Krut-Kalles — Carlssons Kruthandel i Katrineholm

Kjell Lundström, vår egen skrivande journalist, berättar hur han efter lumpen var osäker om sin framtid och det slutade med att han fick överta Krut-Kalles sportbutik i Katrineholm. Krut-Kalle var en personlighet som drev sin affär i 54 år innan en yngling klev in i butiken och frågade om han fick köpa den.

Där måste det ha luktat som hos Krut-Kalle i min barndoms Katrineholm; ”vapenfett, lädersmorning och svartkrut” skriver Kerstin Ekman i sin bok Herrarna i Skogen”.

”Gå in till Alvar Carlsson och fråga om inte han ska sälja, han är ju gammal”. En god vän, radio och tv-handlaren Stanley Carlsson, gav mig det tipset när jag berättade att jag inte visste vad jag skulle göra med mitt liv framöver. Året var 1975, jag var 21 år och hade nyss muckat från idrottsplutonen på I1 i Kungsängen och mina dagar bestod mest av att paddla kanot. Skulle jag börja plugga, söka polisutbildningen eller lärarlinjen för att bli idrottslärare?

Fredrik Alvar föds den 18 februari 1904 i Stora Malm – avliden 19 augusti 1987 i Katrineholm. Han var son till kruthandlare Fredrik Arvid Carlsson och hans hustru Anna Sofia Andersson.

Krutkalles butik på Fredsgatan, en känd vy för många äldre Katrineholmare.

Butiken låg i en gråprappad gammal kåk som sett sina bättre dagar, mitt emot Svenssons foto på Fredsgatan och är sedan länge riven. I dom båda skyltfönstren var det en salig blandning av jakt och fiskeartiklar, hundmat, stövlar och ryggsäckar med mera. Jag öppnade entrédörren och klev in, jag hade kommit till det som i folkmun hette ”Krutkalles”, men mera bestämt, Carlssons kruthandel.

Fredrik Arvid Carlsson föddes den 23 april 1865, i Mjälnäs, Västra Vingåker och avled den 6 januari 1922 i Stora Malm. Hans fru var Anna Sofia Andersson född den 25 september 1863 i Marsjö Westergård i Västra Vingåker, och hon dog den 18 maj 1937 i Katrineholm. Vid tiden för deras vigsel, den 2 mars 1889, var Fredrik Arvid snickargesäll och Anna Sofia piga på Vingåkers hotell.

Familjen lämnar Vingåker 1894 och flyttar till Stora Malm. 1900–1904 står Fredrik Arvid Carlsson skriven som kruthandlare och familjen bor på Kungsgatan 98 i Katrineholm. Kruthandeln startade verksamheten 1896.

Paret fick tre barn. En av dem, var Alvar, mannen som nu stod bakom disken i Carlssons kruthandel och hade gjort så de senaste 54 åren, när jag kom in för att höra om han skulle sälja butiken.

Konstigt nog så verkade han inte alls förvånad eller överrumplad när jag ställde frågan om det inte var dags och sälja kruthandeln - butiken var ju ändå ett livsverk. Min känsla var att han kände sig lite lättad av frågan, kanske för att han inte själv behövde ta initiativet till en försäljning.

Alvar, eller Lalle som han kallades, skulle fundera och tala med hustrun Inga, som Lalle alltid kallade för Johan, eftersom hon hette Johansson som ogift. Jag behövde tala med mina närmaste och få hjälp med att kolla räkenskaperna för kruthandeln och det allra viktigaste, ordna finansiering.

Min far Rolf, som var positiv till mina planer, följde med mig till nästa möte och då hade paret Carlsson, enligt egen utsago, pratat med varandra. Så här efteråt undrar jag hur deras samtal egentligen fungerade eftersom Johan och Lalle ständigt var i luven på varandra och där deras vuxna, i Stockholm boende, tvillingdöttrar mycket ofta fick fungera medlare via telefon eller med besök i Katrineholm. Jag fann dock deras ständiga gnabbande som rätt komiskt.

Nu gick det fort. Inom en dryg vecka hade vi enats om en köpeskilling för lagret och en mindre summa för goodwill och så ett datum för övertagandet, som blev den 1 november 1975. Jag fick

positiva toner från revisor, lån av farfar, checkräkning från banken. Nu hade jag ett knappt halvår att prya i butiken och sätta mig in i verksamheten.

Men det var inte bara att ta över. Jag var nu tvungen att söka allehanda tillstånd och bli godkänd av olika myndigheter. Det gällde handel med sprängämnen, dynamit och andra sprängmedel och sprängkapslar. Tillstånd att sälja fyrverkerier. Bli godkänd som vapenhandlare. Gå sprängarkurs hos Nitro Nobel. Utbildning hos tillverkaren av fiskeutrustning, ABU-Svängsta, inklusive laxfiske i Mörrumsån. Det blev en intensiv men lärorik höst, men innan jag tog över företaget, hade jag fått det mesta på plats, även om jag var en orutinerad köpman.

Jag hade en del tur de första åren. Byggföretaget Skanska som var huvudentreprenör för ett stort vägbygge utanför Katrineholm, valde att köpa allt sprängämne av mig. Jag hade ett sprängämnesförråd, på en plats i skogen, som rymde fyra ton dynamit. Jag levererade åtskilliga ton dynamit till bergsprängare, byggföretag, gräventreprenörer och lantbrukare.

Jag tror inte att det finns så många ”experter” som det gör när det handlar om fiske och jakt. Dessa ”experter” blev ett mycket vanligt inslag i butiken. De utgjorde också en grupp som gav mig stor kunskap. Bästa vapnet, bästa ammunitionen, oslagbar wobbler och fiskedrag för gädda och gös, en fantastisk pirk för isfiske osv.

På övervåningen i det gamla grå huset med affären i gatuplan fanns, utan att överdriva, allt mellan himmel och jord. Där fanns sparat, troligen från tidigt 1900-tal, sportartiklar, fiskedon och jaktutrustning. Här låg fotbollskor av tidigt märke liksom skridskor.

1980 skulle det grå huset rivas för att ge plats åt hyreskåkar. Jag flyttade butiken och fortsatte i några år i en annan lokal, men efter fem år där så var tiden med Krutkalle över. Nu har jag varit pensionär i ett drygt år efter 37 år som reporter först på Sveriges Radio och sedan i 21 år på SVT, men tiden i det grå huset på Fredsgatan glömmer jag inte.

Kjell Lundström

Källor

Kerstin Ekman, Herrarna i skogen – essäer Albert Bonniers förlag 2007

Födelse- och doplängder, Vigsellängder Stora Malm, Vingåker Katrineholm

Stora Malm (D) C:12 (1895-1910) Bild 2170 / sid 209 samt Sveriges Dödbok 1830-2020

Rotekistan en plats för uniformer, pälsänger och fukt

Strängnäsbygdens Släktforskarförening inbjöd i oktober till ett på besök på Muséet på Malmahed. Undertecknad med make hade glädjen att kunna delta då åtminstone maken har knektar i släkten som tjänstgjort på Södermanlands regemente. Ansvarig och på plats att visa runt var Anders Halldén, en kunnig och engagerad man, som också tagit över ansvaret för Södermanlands Soldatregister.

Visningen började med Malmköpings historia och framväxten av Malmahed som övningsplats efter att Gustaf Adolf von Siegroth 1771 blivit chef för Södermanlands regemente. Vi fick se uppbyggda scener ur en soldats liv, vapen, musikinstrument och inte minst uniformer från olika tidsperioder varav en rotekista för förvaring av uniformen fanns på plats.

Rotekistan var kistan där soldatens uniform och annan utrustning förvarades. Kistan skulle förvaras inlåst hos rotemästaren, som regel den största av de gårdar som ansvarade för soldaten. Visitation av rotekistans innehåll skulle förrättas 2 gånger per år av en underofficer eller i närvaro av korpralen ”på tid som Öfwersten fann beqwämligast”. Man kontrollerade då att allt fanns på plats och i bra skick, vilket inte alltid var fallet då pälsänger, möss och fukt kunde ställa till problem.

"Rotehållarna skall för mundering och andra persedlar anskaffa en tät kista med "en half alns höga fötter från Golfwet, på det att råttor icke må kunna skära hål i kistans botten".

Rotekistan på Malmahed innehöll följande;

- Capott af grått kläde (huvudbonad)
- Jacka af blått kläde med röd-blå krage
- Byxor af blått kläde, med röda, gröna lister
- Tschakots med läder i kullen (Paradhuvudbonad med kulle och skärm)
- Tschakotsplåtar av mässing.
- Tschakotsfodral av waxduk
- Banderoll af hwit tråd och grönt garn
- Pompom af ullgarn (garnbollar)
- Pompomfodral af waxduk
- Halsduk af swart kläde
- Escharper af blått och gult redgarn (halsduk av glansigt, strävt kamgarn, särskilt använt till broderier, galoner och prydnadssnören.
- Stöfletter af swart halfkläde (Stövel med kort skaft)
-

- Lennd byxor med stibletter (linnebyxor med damasker)
- Ullstrumpor, Skjorta, Skor, Lösa sulor och lägermössor

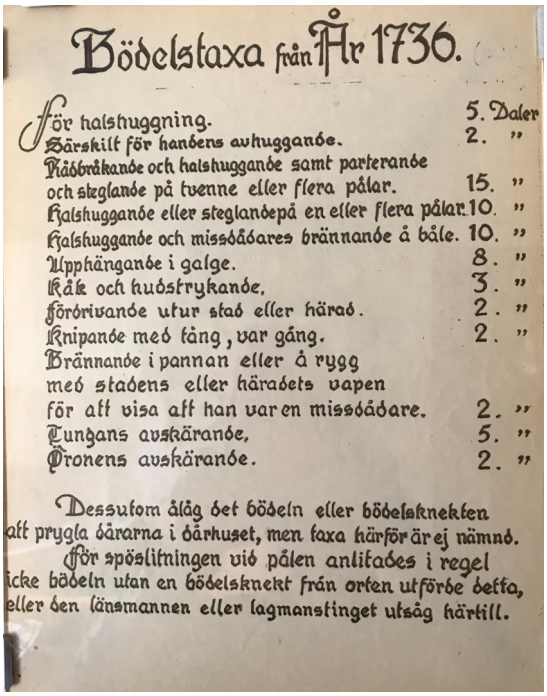
Anne-Marie Lindblad

Källor:

www.hembygd.se/malmkoping

Bödeln

Skarprättare Johan Fredrik Hjort var den som stod för det slutliga hugget på Lidamon utanför Malmköping 1876 när förre artilleristen Gustav Adolf Eriksson Hjert avrättades 1876. Här kan vi läsa mer om yrket som avskaffades 1923. Anne-Marie Lindblad har samlat fakta och skrivit.

Bödelstaxa från År 1736.

För halshuggning. 5. Daler
Särskilt för handens avhuggande. 2. ”
Påbråkande och halshuggande samt parterande och stegland på tvenne eller flera pålar. 15. ”
Halshuggande eller steglandepå en eller flera pålar. 10. ”
Halshuggande och missdådares brännande å båle. 10. ”
Upphängande i galge. 8. ”
Kåk och kudstrykande. 3. ”
Förorivande utur stad eller härad. 2. ”
Knipande med tång, var gång. 2. ”
Brännande i pannan eller å rygg med stadens eller härades vapen för att visa att han var en missdådare. 2. ”
Tungans avskärande. 5. ”
Öronens avskärande. 2. ”

Dessutom ålåg det bödeln eller bödelsknekten att prygla åklarna i åkhuset, men taxa härför är ej nämnd. För spöslitningen vid pålen anlitades i regel icke bödeln utan en bödelsknekt från orten utförde detta, eller den länsmannen eller lagmanstinget utsåg härtill.

Bödelstaxan från 1836

Skarprättare Johan Fredrik Hjort
Wikipedia

Bödel, skarprättare eller stupagreve - kärt barn har många namn.

När bödelsämbetet inrättades under medeltiden rekryterades bödlarna bland de dödsdömdas skara. Han brännmärktes och ören skars av för att han inte skulle kunna avvika från tjänsten. Många bödlar blev ganska kortvariga i yrket eftersom de ofta fortsatte sin brottslighet med bödelstugan som bas. Utanför Sverige skilde man på skarprättare och bödel på så sätt att skarprättare fick stå för de "finare" avrättningarna i form av halshuggning med svärd (som ofta var reserverad för adeln), medan bödeln stod för straff som hängning, stegling, tortyr- och spöstraff.

Medeltidens bödlar var föraktade. De var t.ex. tvungna att bo utanför stadsmurarna eller på en "oren" plats, t.ex. i närheten av de spetälska. Ibland förvägrades de tillträde till kyrkorna. Bödlar hade inte heller några juridiska rättigheter. De kunde t.ex. inte få medborgarskap, vittna i rättegångar eller tas upp i skrån - tidens fackföreningar. Eftersom bödlarna var illa ansedda och de flesta valde att inte befatta sig med dem kunde de obehindrat röra sig i olika samhällsskikt. Därmed blev bödlarna ofta både tjuvar, hälare och bordellägare. Bödelns umgängeskrets var begränsad till folk med relativt låg social status, han var ju själv rekryterad ur denna kategori.

1600-talet kom att bli bödelns århundrade. När dödstraffen blev fler blev också bödeln allt mer föraktad. Mot mitten av 1800-talet förändras dock både status och rekryteringsformer för yrket och man får ett visst antal statligt anställda skarprättare.

Bödeln hade ofta ett antal medhjälpare som kallades rackare eller rackardrängar. Han ställde avrättningsplatsen i ordning inför förrättningen, plockade ned de döda som hängts och steglats och grävde ned dem i galgbacken samt begravde självmördare i skogen. Om brottet ansågs skamligare kunde han även utdela vissa kroppsstraff. Han utförde även föraktade sysslor som att rensa latriner, och slakta hästar. Tjänsten som bödelsdräng avskaffas under 1860-talet.

Skarprättaren Johan Fredrik Hjort (1814 - 1882). Han var ansvarig för Stockholms stad, Uppsala och Nyköping började som bödel/skarprättare 1859 och var verksam till sin död. Hjort genomförde den sista offentliga avrättningen i Sverige då han den 18 maj 1876 genom halshuggning avrättade förre artilleristen Gustav Adolf Eriksson Hjert, vid Lidamon i Lilla Malma socken, nordväst om Malmköping.

Anders Gustaf Dalman 1848 - 1920 var den siste skarprättaren i Sverige. År 1900 blev han riksskarprättare, och året efter hans död avskaffades dödsstraffet i fredstid i Sverige. Hans första avrättning var den av Anna Månsdotter, även känd som ”Yngsjömörderskan”, den 7 augusti 1890. Hans sista avrättning, som också blev den sista i Sverige, skedde onsdagen den 23 november 1910 på Långholmens centralfängelse. Denna avrättning var den enda som genomförts med giljotin. Den som avrättades var Johan Alfred Andersson-Ander då han dömts för att brutalt slagit ihjäl kassörskan Viktoria Hellsten under ett rån den 5 januari 1910. Dalman påstods vara mot dödsstraffet men icke desto mindre hade han, enligt uppgift, en namnskylt på sin dörr på Kungsholmen i Stockholm med texten ”A.G Dalman – skarprättare”.

Den 30 juni 1921 avskaffades sedan dödsstraffet i fredstid formellt under regeringen von Sydow och 1973 avskaffades det även i krigstid. Och därmed var dödsstraffets epok var över.

Slaktar-Tilda—hon hette Hedda Matilda Jakobsson

Flen har som andra orter många original genom tiderna. Slaper-Hulda, Snus-Albert, Mammas Gosse med flera. Den som det skrivits mest om är nog Slaktar-Tilda – en lite egen, godhjärtad och driftig kvinna som levde i slutet av 1800- och början av 1900-talet. Anne-Marie Lindblad ger oss ännu en historia från bygden.

Tilda beskrivs som liten och rund, svarthårig och kanske inte så noga med renligheten. Klädd i svart kjol, blommigt förkläde och med en blommig sjalett på huvudet satt hon uppflugen på sin vagn som drogs av en skraltig häst.

Hon födde upp eller köpte djur som hon slaktade, men åkte också runt i gårdarna och hjälpte till med slakten. Slakteriet hade hon hemma vid torpet Segerhult, dit hon flyttat 1904 tillsammans med sin make Lars-Gustaf Jakobsson, eller vid Jakobsberg – en liten stuga vid byvägen i Flensby. Med häst och vagn for hon in till Flen för att hämta svinmat vid lasarettet och hönsmat hos bagarn. En del av det hon fick hamnade i påsar som hon tog med sig och bjöd på i stugorna. Hon var en välsedd gäst som kom med nyheter från bygden och inte sade nej till en kopp brännvin som hon doppade brödet i. Det hände att hon startade insamlingar i samband med sina flensresor och på så sätt fick ihop några kronor till dem som hade det illa ställt men var också kaxig mot poliser och andra överhetspersoner.

Hur såg livet ut egentligen och vem var hon? Hedda Matilda var torpardotter och föddes 11 september 1842 på Hagtorp, ett skattetorp under Flensby. Hon var dotter till torparen Anders Andersson som avlider när Hedda är sju år. Modern Britta Lisa som var dryga 20 år yngre än fadern avlider 1885.

Tilda och hennes make vigs 3 juli 1864 och därefter föds i rask takt två söner på Hagtorp Gustaf Henning 1864 och Johan August 1866. Här bor också hennes mamma som gift om sig och blivit änka

Slaktar-Tilda med häst och vagn.

Foto: SLM P11-3487

på nytt. Flytten går därefter till Stafåsen 1867 även här med Tildas mamma i släptåg. På Stafåsen föds 6 av barnen fyra pojkar och två flickor. Carl Albert född 1872 avlider drygt en månad efter födseln. Sitt sista barn får hon 1879 då dottern Anna föds på Jakobsberg den 12 december men avlider två dagar senare. 1880 flyttar familjen, med Tildas mamma, till Flens by nr 1. I augusti 1885 avlider Tildas mamma och 3 månader senare anländer familjen till Jakobsberg. Nu har barnen börjat lämna boet – som barn sig bör – och ingen blir kvar i trakten. Gustaf Henning, Johan August, Carl Axel och dottern Johanna slutar sina dagar i Stockholm. Den fjärde sonen, Anders Erik, flyttar också till Stockholm men utvandrar 1888 till USA från Adolf Fredriks församling. Dottern Anna-Maria avlider 1964 i Vaxholm.

Det blir tomt i stugan och kvar finns sonen Lars Fredrik som avlider av ”slag” 1899 när han vid 27 års ålder fortfarande bor hos föräldrarna på Karsätter. Han var kanske den som blev något av ett sorgebarn utöver de barn de förlorat. I flera av husförhörslängderna har prästen kallsinnigt noterat ”svagt förstånd” och därefter ”idiot”.

Hur livet såg ut därefter vet vi lite om. Tilda kanske fortsatte med sina slaktresor och insamlingar och Lars-Gustaf som enligt uppgift var den som skötte hemmet, barnen och hönsen hade nu en arbetsbörda mindre. Lars-Gustaf som för övrigt var född i torpet Solstugan i Flen 1838 avlider 1908 på Segerhult och Hedda Matilda följer efter honom 7 år senare när även hon avlider på Segerhult den 1 februari 1915.

Anne-Marie Lindblad

Källor

Johan Andersson, *Flen från by till stad,* Västmanlands Folkblads tryckeri, Västerås 1964

Årsskrift 2016, Flens Hembygdsförening, Lindroths Tryckeri, Vingåker

Kyrkböcker; husförhörslängder, födelse- och dopböcker, vigsellängder samt död- och begravningslängder från Flen

Du får rabatt på Släkthistoriskt Forum!

Som medlem i vår förening får du 100 kronor rabatt på alla prenumerationer och prenumerationspaket där magasinet *Släkthistoriskt Forum* ingår.

Använd föreningens unika rabattkod när du förnyar eller nytecknar din prenumeration.

Så använder du rabattkoden

Gå till Rötters prenumerationssida rotter.se/prenumerationer och välj den prenumeration du vill ha.

Vid betalningsinformation: fyll i vår förenings rabattkod **QIZ123** och slutför ditt köp, nu med 100 kr rabatt.

Rabattkoden gäller en gång per person och är giltig till den 31/12 2022.

Klipp ur Katrineholms tidning runt 1900

Inger Andersson i Valla har fortsatt klippa ur gamla tidningar. Den här gången har hon hittat klipp med anknytning till julen.

Auktion å hel vagnslast
Skånska Grisar
hålles i **Valla** Tisdagen den 14 dennes kl. 7 f. m. och samma dag kl. 10 vid **Kantorps station.**
Godkände köpare erhålla anstånd med betalningen till den 1 Sept. detta år, andra betala kontant eller vid anfordran.
Häringe & Valla den 5 Maj 1901.
651 ***J. E. Andersson.***

Hvad som behöfves
af **Kött** och **Fläsk**, färskt eller saltadt, **Rökt Skinka, Korfvaror, Konserver, Smör, Bröd** m. m.
köpes ovillkorligen **bäst** och **billigast** uti
Katrineholms Slagteri- och Charkuteriförenings Affär, Tingshusgatan 18
1357

Lindbergs Konditori, Katrineholm.
Från och med den 15 dennes finnes fin och vacker **Julgranskonfekt**, god **Åtkonfekt**, **Chokolad-Praliner** (flera sorter), **Marzipanarbeten** (en stor del hemgjorda) **Bonbonierer** m. m.
Beställningar emottages och utföres allt hvad till yrket hörer. 1519 Rikstelef. 62.

För Julbordet
rekommenderas
Katrineholms Bryggeris
utmärkta och välkända tillverkningar
af
Svagdricka, Juldricka, - Läskedrycker och Mineralvatten.
Rekvirera i tid!
1557 ***Rikstelefon 19.***

Katrineholms jultomtar ha om söndag sitt ordinarie sammanträde tillika med högtidsdag i tingshuset med början kl. 5 e. m. Tomtarnes julgåfvor till barnen komma därvid att utdelas, och är beräknadt, att omkring 50 barn komma att erhålla beklädnad, de flesta af dem fullständig sådan.

Vilka var kvinnorna som skrev på listorna i kampen för kvinnlig rösträtt?

Det fanns flera organisationer som arbetade för kvinnors rätt att delta i nationella val. Landsföreningen för Kvinnans Politiska Rösträtt (LKPR) var en riksorganisation som var aktiv mellan 1902 och 1921. Föreningen bildades på initiativ från både borgerliga och socialdemokratiska kvinnor. 1913 samlade föreningen in 350 000 namnunderskrifter för en petition för kvinnlig rösträtt.

Delta i arbetet för att göra namnlistorna sökbara

Riksarkivet och Sörmlandsmuseum arbetar nu för att göra för att digitalisera listorna över alla dessa kvinnor som kämpade för kvinnors rösträtt. Det var 10 000 kvinnor här i Sörmland som skrev på för att få rösta i Riksdagen.

Du kan delta i arbetet att skriva av dessa listor genom att gå in på Svar/Digitala forskarsalen och klicka dig vidare på bilden där Elin Wägner som står med en trave pärmar.

Du skriver av listorna, transkriberar namnteckningarna, och hjälper på så sätt till att skapa den databas där vi sen kan få reda på vilka som skrev på.

Kanske hittar du rent av några släktingar på så sätt.

Bilden föreställer Elin Wägner vid namnunderskrifterna. Bildkälla: Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitet via Wikimedia. Okänd fotograf, Public domain

Bakgrund

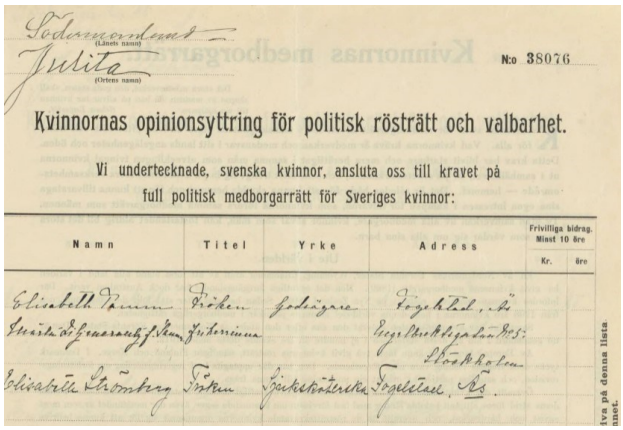
1907 startades utredningen om kvinnligt deltagande i allmänna val. Utredningen avslutades först 12 år senare. 1909 genomfördes den allmänna rösträtten för män. Beslutet om allmän och lika rösträtt togs redan 1919 men det dröjde till 1921 innan kvinnor fick rösta. Det innebar även att kvinnor kunde ta plats i riksdagen.

I det valet valdes de första kvinnorna någonsin, bland dem Elisabeth Tamm (1880-1958) på Fogelstad som tog plats i riksdagen 2022.

Elin Wägner

Elin Wägner 1882 - 1949, svensk författare, journalist och feminist. En av kvinnorörelsens och fredsrörelsens portalfigurer. Hon blev andra kvinnan efter Selma Lagerlöf att bli ledamot av Svenska Akademien från 1944. Hon blev dock mest känd för sitt engagemang för kvinnlig rösträtt och för att hon var med och grundade Rädda Barnen 1919.

Elin Wägner ingick i Fogelstadgruppen som bildades 1921 på initiativ av Elisabet Tamm på Fogelstad i Julita. Andra som ingick i gruppen var Ada Nilsson, Honorine Hermelin, och Kerstin Hesselgren, Gruppens främsta praktiska insats var Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad och veckotidskriften Tidevarvet. Tidningen var ett led i arbetet för kvinnors medborgarskap, och Elin Wägner var en av dess skribenter för att i juli 1924 bli dess chefredaktör fram till 1927. Wägner skrev kulturartiklar, artiklar om pacifism och hennes egna noveller gick som följetonger

Södermanland
(Länets namn)
Julita
(Ortens namn)
N:o 38076
Kvinnornas opinionsyttring för politisk rösträtt och valbarhet.
Vi undertecknade, svenska kvinnor, ansluta oss till kravet på full politisk medborgarrätt för Sveriges kvinnor:
Namn | Titel | Yrke | Adress | Frivilliga bidrag. Minst 10 öre: Kr. Öre
Elisabeth Tamm | Fröken | Godsägare | Fogelstad, Ö. Eneby Stockholms län. Stockholm
Elisabeth Strömberg | Fröken | Sjuksköterska | Fogelstad. Ks.
Ifva på denna lista anet.

Faksimil av namnlista från Julita i Södermanland med Elisabeth Tamms namnteckning

Åskan slog ner

Eivor Grafsund i Vingåker har läst gamla tidningar och hittat klipp om det dåliga vädret i augusti 1854 när blixten slog ner och antände flera byggnader i Årdala och Floda. Då liksom nu är det viktigt att ha sina hus försäkrade.

Sistledne Onsdag, d. 16 d:s kl. omkring 5 ½ på morgonen inträffade den olyckshändelsen, att åskan nedslog i Årdala Kyrkoherdeboställes ladugård och logar hwilka ögonblickligen antändes, så att efter 2 ½ timmars förlopp deraf icke återstod annat än rökande ruiner. All inbergad gröda af hö och säd, äfwensom halm och en del redskap blifwo lågornas rof. Innan folk och sprutor hunno anlända, hade elden så övertagit öfwerhanden, att man icke kunde företaga något till husens räddning, utan man måste blifwa en owerksam åskådare af eldens härjning. I olyckan war det dock wäl att winden låg från Mangården och att wädret war någorlunda lugnt, ty annars hade äfwen den förwandlats till en grushög. Platsen, där ladugård och logar funnos, är nu så rengjord, att man knappt kan se, att der funnits något hus.

Sistl. Onsdag, efter några föregående dagars tryckande luft, blef Floda socken hemsökt af en owanliigt stark åska. Under ett häftigt regn kl. 9 på f.m. nedslog blixten och antände en med nyss inbergad gröda fylld logbyggnad, tillhörig bonden Per Ersson i Tjugsta by af nämnde socken.

Det har brunnit på många gårdar genom åren. Fotograf: Stig Karlsson, Äspedalen Äsperud. Lerbäcks hembygdsförening

Antändningen hade, efter hwad som företedde sig, skedt samtidigt på flere ställen, ty genast stod hela byggnaden från taket till syllet i stark låga. Anblicken war förfärande, emedan det brinnande huset war på alla sidor, med endast 12 à 20 alnars afstånd, omgifwit af andra ladugårdshus hörande till en af flere åboer bebodd stor by om 2 mantal, af hwilka det närmast stående hade halmtak. Kallade af klämtningen och de högt i luften stigande lågorna, kom mycket folk tillstädes, hwars gemensamma ansträngninar och rådighet gjorde det möjligt, att hindra lågorna från att antända flera byggnader, hwartill hufwudsakligast bidrog det lugna wädret och de goda sprutorna. Här har man åter en bedröfligt manande påminnelse att icke försumma försäkring äfwen af inbergad gröda, som härstädes icke war brandförsäkrad.

Nyköpingsbladet 22 augusti 1854

Luffarna hade en hård tillvaro

Så här i juletid kan det vara bra att tänka på dem som har och hade det svårt. Tiggarna och luffarna hade säkert ett hårt liv men trivdes också med sitt fria liv.

Vi fortsätter att saxa visdomsord ur Fredrik Ströms Svenska ordstäv från 1929.

- Hårda tider sa tiggarn, fick stryk i stället för pengar.
- Jag är lycklig jag, sa tiggaren när hunden bet honom i träbenet.
- Det här i alla fall början på miljonen sa tiggaren om ettöringen.
- Lössen biter mej och folket hatar mej och ingen mat, sa tiggarn.
- Tack för i fjol, sa tiggarn, kom nästa dag.
- Snyggt ska det vara, sa tiggarn, vände skjortan på juldagen.
- Det är bara mitt klavér som blåser, sa tiggaren när han släppte sig.
- Är du på resande fot, sa luffarn, fann lusen i skägget.
- Kan jag inte fria till mat får jag fria till frun själv sa luffarn till änkan.
- Ge mig en kyss så ska du få två tillbaks ,sa luffarn till pigan.
- Jag är inte alldeles utan mojänger sa luffarn till pigan.

Foto: Hilding Mickelsson
Hälsinglands museum
HMM74556

Dags att slakta grisen och börja med julmaten

Som vanligt vill vi presentera några recept inför julen. Hoppas du slaktat grisen så kommer här några tips.

Nu så här före jul ska ju grisen slaktas

När slakten och styckningen är klar, tar man reda på fettet.
Tag fram stekgrytan och skär fettet i mindre bitar och lägg det i gryta och sätt grytan på spisen. Skruva inte på för hög värme, fettet skall smältas sakta så det blir vitt och fint. När allt är smält låt det svalna lite innan det till slut hälls på konserveringsglas. Obs häll lite i taget så ej glaset spräcks. Förvaras svalt så har ni stekfett och bakfett hela vintern. Här kommer ett recept på drömmar som är med fettet, det blir jättegoda och ett billigt sätt att ta vara på allt.

Drömmar

1 hg fett
1 hg smör eller margarin
270 gr socker
2 tsk vanelinsocker

Röres poröst

3 hg vetemjöl
1 tsk hjorthornsalt

Knådas in i degen, lite i taget.
Gräddas i 125°

Grynkorv

Grynkorv hör till de rätter som av tradition skall finnas på ett sörmländsk Julbordet.
En korv som är gjord på korngryn, kokt skinkspad, lök och kryddor.
Var vanligt att serveras till frukost då man på juldagsmorgon kom hem från julottan.

- Skinkspad eller motsvarande
- 1 kg korngryn
- gul lök
- salt, vitpeppar, mejram och fjälster

Värm skinkspadet, Tillsätt korngrynen som kokas till dess grynen blir genomskinliga och mjuka.
Mal löken och bryn den. Smaksätt med salt, vitpeppar och mejram efter smak. Smeten skall stoppas i korvenskinn eller bara formas till rulle.
skär i skivor och stek i smör till en knaprig röra.
Serveras med lingon.

Farfars glögg

2 hela ingefärsbitar
2 st hela kanelstänger
3 st fikon
40 st kardemummakärnor
1 liter renat brännvin
150 gr toppsocker

Lägg kryddorna och fikonen i en kastrull
häll över brännvinet. Låt det vila i ca30 min.
Hugg toppsockret i små bitar(dubbel sockerbits storlek) Lägg sockret på ett galler eller en sil över kastrullen. Värm! Tänd på! låt sockret sakta smälta ner i lågorna och spriten. Släck lägorna!
Vänta i 5 min. Servera! Glöggen är ljusbrun och god.

Ett bruks uppgång och fall

I dag är det svårt att förstå att här har tusentals människor haft sin utkomst och sin ekonomiska trygghet, i gjuteri, verkstäder och kontor. Det mesta, om man inte räknar restauranger och butiker, är numera rost och röta men likväl var företaget ett av dem som var med och skapade vårt lands välfärd.

Kjell Lundström berättar om sitt möte med en bister verklighet i arbetet som reporter på Sveriges Radio.

Det var torsdagen den 23 januari 1997. Ledningen för företaget Hälleforsnäs industrier AB, kallade samtliga, drygt 100 anställda, till en information på eftermiddagen. Hälleforsnäs hade då en sammanhållen och obruten brukstradition sedan mitten av 1600-talet. Skulle den traditionen brytas den här dagen, eller…?

Vid den tiden 1997 jobbade jag, sedan elva år tillbaka, som reporter på SR-Sveriges Radio. Jag fick uppgiften tipsad, att företagsledningen bjudit in de anställda till ett möte.

Hälleforsnäs bruk före branden 1935.

Järnbruket i Hälleforsnäs grundades 1659, av vallonen och gruvmannen Abine Noy. Han fick privilegier att bryta järnmalm och börja tillverkning av kanoner. Bruket var ett ”styckebruk”, ett ålderdomligt begrepp för kanontillverkning. Skogarna på Floda, Sköldinge och Lilla Malma fick användas för uttag till bränsle och kolning.

Vad kände och tänkte de anställda på bruket när de tog sig till mötet med företagsledningen den här januaridagen 1997. På eftermiddagen åkte jag till Hälleforsnäs för att få veta vad som var på gång.

Abine Noy avled 1664. Hans släktingar sålde bruket till räntmästaren (statlig kassaförvaltare) Börje Cronberg, som arrenderade en mängd gårdar i Floda, Dunker, Mellösa och Flen för att avverka skog för träkolstillverkning som var nödvändigt för att kunna driva bruket. Snart nog blev det bråk och Cronberg anklagades för åverkan på skog som han inte arrenderade. Börje Cronberg dog 1673 och bruket såldes till bankiren Johan Lohe.

När jag kom till Hälleforsnäs var det lugnt och fridfullt. De som jobbade på bruket satt ju i möte med företagsledningen och andra fanns på jobb i Eskilstuna, Flen och Katrineholm. Inte heller några barn på den närliggande Bruksskolan syntes till. På Brukskolan spelade jag, för övrigt ett skol-DM i bordtennis 1966.

Johan Lohe var i slutet av 1600-talet en av landets förmögnaste personer. Han var privatbankir och pantlånare av högsta dignitet och uteblev betalning så var han obarmhärtig. Efter hans död 1704 finns uppgifter om att hans dotter Hedvig Lucia drev bruket vidare med sin man, skotskbördige Adam Leijel, en förmögen affärsman med sitt säte i London. Andra uppgifter säger att det var änkan Anna Lohe som tog över den stora affärsrörelseen, med låneverksamhet, socker- och järnbruk, handelshus och skeppsfart, under 27 års tid efter makens död. Fram till sin bortgång förvaltade hon familjens enorma förmögenhet.

Det blev en ganska lång väntan utanför grindarna till bruket den där eftermiddagen 1997. Jag hade nu fått sällskap av några fler representanter från media.

När Anna Lohe dog 1731 efterlämnade hon en förmögenhet på 2 205 796 daler kopparmynt i fastigheter och lösöre, värt ca 66 miljoner kronor i dagens penningvärde. Anna köpte 1722 ett hus på Lilla Nygatan i Stockholm, där en stor silverskatt hittades 1937 av två byggnadsarbetare, Westerberg och Karlsson. Det var 85 vackra silverpjäser och 18 000 silvermynt i en källare till huset som Lohe ägt. Fynden har ansetts vittna om oron i Stockholm i samband med ryska kriget 1741—1743 och dalupproret 1743.

Ingen rök från skorstenar, inget industrislammer inget ljud av maskiner eller fräsande från stål som kyldes. Det var en närmast kuslig tystnad där vid grindarna till ett bruk som hade en historia av framgång.

Den Lohe och Leijelska eran pågick i nära 100 år men nu klev en ny epok in på scenen i Hälleforsnäs när friherren Gustaf Celsing,1781, köpte det som under lång tid framöver hette Hellefors styckebruk. Under släkten Celsings epok under 1800-talet och en bra bit in på 1900-talet växte bruket till en modern och lönsam industri.

När man väntar på ett besked, vilket det än må vara, positivt eller negativt, så har tiden en benägenhet att gå långsamt. Vi var väl en handfull från media som nu stod utanför det gamla bruket. Det började bli kallt om fötterna.

Den i släkten Celsing som stod för den mest omfattande utvecklingen av bruket var Lars Gustav von Celsing, även kallad

”Lasse Celsing”. Det skapades och byggdes i en aldrig tidigare skådad, takt och prakt. Då kanontillverkningen lagts ner började en ny era med bland annat tillverkning av jordbruksmaskiner, vedspisar, grytor och stekpannor.

Var det en ny ägare som var villig att ta över järnbruket, som mötet i dag skulle handla om eller hade bolaget fått en ny storordер som företagsledningen ville offentliggöra för de anställda?

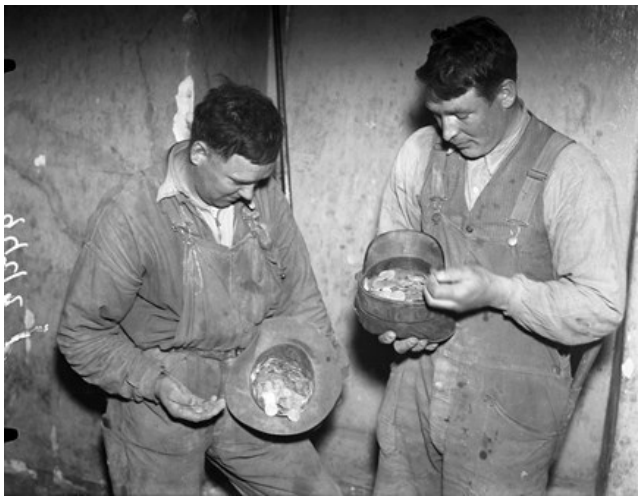
1920 köptes bruket av Svenska aduceringsverken från Västerås och vid flytten till Hälleforsnäs ändrades namnet till AB Järnförädling. I spetsen för företaget stod, J. Sigfrid Edström kallad ”Direktörernas direktör.” Han var vd och ordförande för ASEA, ordförande i SAF, arbetsgivareföreningen och den som undertecknade Saltsjöbadsavtalet för arbetsgivarsidan.

Medan jag väntar på att mötet mellan företagsledningen och de anställda skulle ta slut så började jag se mig omkring i bruksområdet. Det var en inte helt upplyftande bild som uppenbarade sig. En nedgången anläggning som nu på intet vis kunde vittna om någon storhetstid.

I augusti 1934 brann bruket. Den nya och moderna maskinparken blev förstörd av en självantändning i kolpulvret. Vid ett snabbinkallat möte med Järnförädlings styrelse med bland andra J. Sigfrid Edström och Carl-August Wikander ”Kork-Wicander” från Harpsund, bestämdes att bruket skulle byggas upp. Redan dagen efter började arbetet.

När jag stod där och försökte hålla mina frusna fötter vid liv slog det mig att här hade varit verksamhet i 338 år och under sin verkliga storhetstid hade bruket varit en helt avgörande plats för Hälleforsnäsbornas uppehälle och födkrok.

J Sigfrid Edström var också vice ordförande för olympiaden i Stockholm 1912, han startade Riksidrottsförbundet och var IOK, internationella olympiska kommitténs ordförande mellan 1946–1952. I författaren Anders Lifs stora biografi över Edström krackelerar dock synen på honom en del. Lif skriver, att han var en pådrivare för att Hitler skulle få sin olympiad 1936 och att han uttalade sig antisemitisk. Han vräkte också strejkande arbetare från ASEA:s bostäder.

Lohe-skatten hittades 1937 av två byggnadsarbetare, Westerberg och Karlsson
Bild: Stockholms Stadsmuseum

1925 bildades Hälleforsnäs IF. Det som jag och förmodligen många andra tänker på när någon säger Hälleforsnäs är BANDY. Spelare som Håkan Spångberg, Wille Zazis och Kenth ”Kösa” Pettersson väckte respekt i bandyorter runt om i Sverige.

Den legendariska idrottsplatsen och bandyplanen i Hälleforsnäs, Edströmsvallen, fick sitt namn efter J Sigfrid Edström. När Hälleforsnäs IF,1955, för första gången spelade i bandyns dåvarande högsta serie, div 1, så jobbade samtliga spelare och ledare på AB Järnförädling.

Jag minns, med glädje, när min pappa, min morfar och några andra släktingar i flera år på sextiotalet, åkte till Hälleforsnäs för att se KSK, Katrineholms sportklubb, möta HIF, Hälleforsnäs i heta bandyderbyn på Edströmsvallen. På vägen hem passerades en liten röd stuga där det bodde en gammal gumma. Om Hälleforsnäs hade vunnit, då tände hon ett ljus i fönstret.

Hälleforsnäs hade när bruket stod på sin absoluta höjdpunkt under 1960-talet nära 3000 invånare och hos Järnförädling jobbade drygt 1000 anställda. I slutet av 1970-talet var dock brukets framgångssaga i dalande.1970- och 1980 talet kantades av olika ägarbyten, här fanns Beijerinvest, Överums bruk, Electroluxkoncernen och den sista, Hälleforsnäs industrier AB. De sista 20 åren var i mångt och mycket en plågsam färd mot undergången för bruket i Hälleforsnäs.

Klockan var snart fyra, några enstaka personer kommer raskt gående mot grinden där jag står, men ingen av dem är särskilt intresserad av att prata. Det var ingen storordер, ingen ny penningstark ägare, det var konkurs och förlust av jobb för dryga 100 anställda som var beskedet. Några säger att det var väntat, när jag sticker fram mikrofonen. En del är högljudda och förbannade, medan flera går med nedsänkta huvuden mot parkeringsplatsen och cykelställen. Efter 338 år var verksamheten på bruket över.

Att verksamheten var över är en sanning med viss modifikation. Stiftelsen Hälleforsnäs bruksfastigheter hyrde fram till 2010 ut en liten del av gjuteriet men torsdagen den 30 december 2010 stängdes oåterkalleligen bruket efter 351 år.

Kjell Lundström

Källor

Jouko O Pajulampi. Hellefors bruk, en resa i tiden. Hälleforsnäs gjuterimuseum, Linderoths tryckeri 2012.
Ragnar Boman. Spår av ett bruk. BoD-Books on Demand förlag 2017.
Bruket-Arbetsplats och samhälle. Grävargruppen, ABF Flen, Mellösa hembygdsförening. 1997.
Thore Gustavsson. Bruket kallar. Hälleforsnäs gjuterimuseum, Mellösa hembygdsförening. 2013.

Avs:
KFV Släktforskarförening
c/o Anders Nilsson
Jägaregatan 56
643 31 Vingåker

B PP Sverige, Port Payé

Nya medlemmar sedan förra numret av KFV-forskaren

Tony och Britta Axelsson, Flen
Britt-Marie Nilsson, Västra Näshulta
Anders Edh, Vingåker
Birgit Olsson, Vingåker
Anna och Hans Averheim Osmark, Vingåker

Vi hälsar alla nya medlemmar välkomna till vår förening!

Program 2022 och våren 2023

Hösten 2022

12 december Jourhavande släktforskare i Flen, Biblioteket 15.00 - 17.00

Våren 2023

Jourhavande släktforskare i Flen, 24/1, 28/2, 28/3, 25/4
Jourhavande släktforskare i Katrineholm 25/1, 21/2 kl. 14.00-16.00, 29/3, 26/4 kl. 16.00-18.00
Jourhavande släktforskare i Vingåker 24/1, 28/2, 28/3, 25/4

19 januari 2023 kl. 17.30 på Kulturhuset Ängeln, Katrineholm. Fredrik Hernblom berättar om ”Järnbruk i västra Södermanland”.
16 februari kl. 18.00 Årsmöte på Sandbäcksgården, Katrineholm. Leif Jacobsson underhåller och berättar. (Föranmälan krävs för att vi ska kunna beställa förtäring.)
14 mars 2023 kl. 18.00 på Kulturhuset Ängeln, Katrineholm i samarbete med Katrineholm– Stora Malms hembygdsförening. Fredrik Mejster berättar om ”Karolina Nyblom – ett samhällets olycksbarn”.
19 april kl. 18.00 ABFs lokaler Videvägen 9 Katrineholm. Arne Westberg berättar om ”Sägner och historier i Österåker.”
13 maj, tid meddelas senare. Utflykt, vandring vid Stensjö, det tidigare administrativa centret i Stora Malm innan Katrineholm blev till. Ciceron: Kai Kylegård.

Läs mer på föreningens webbsida www.kfvslakt.se. Där kan du se mer information om våra kurser.

Sveriges Släktforskarförbund
Sörmlands Sparbank
ABF
GÖR EN ANNAN VÄRLD MÖJLIG